

IP Leads

V.O. nieuwsbrief • Jaargang 16 • Nr. 4 • December 2015

activate
your
ideas

V.O.
Patents & Trademarks

In dit nummer

Luxexcel: het meest innovatieve bedrijf van Nederland 3
Zorgt een goed remuneratieprogramma voor betere uitvindingen? 4 • **Hou je IE-kennis actueel 5** • **Rechtspositie auteur verbeterd? 6** **V.O. mentor bij Startupbootcamp 7**
Stralende overwinning NUON Solar Challenge Australië 8

‘IE fundament voor succesvolle toekomst’

Eindhoven is een van de Nederlandse kweekvijvers als het gaat om innovatief ondernemerschap. Octrooigemachtigde Johannes van Melle ziet dat start-ups in de regio lang niet altijd voldoende aandacht schenken aan IE: ‘In alle gevallen sta je met een patent sterker.’

Van Melle werkt veel met starters die opereren vanuit Brainportregio Eindhoven: ‘Start-ups hebben vaak geld nodig om te kunnen groeien. Investerders kijken dan vrijwel altijd naar de opties voor patentbescher-

ming. Daarnaast kosten de opbouw van distributiekanaal en een merknaam nou eenmaal veel tijd en geld. Snellere en minder risicovolle routes naar rendement zijn het samenwerken met partners, je

innovatie in licentie geven aan een andere partij of een exit via een overname door een grotere onderneming. In alle gevallen sta je met een patent sterker dan met een geheimhoudingsovereenkomst.’ Van Melle heeft een paar praktische tips over patenten voor startende innovatieve bedrijven.

→ Lees verder op pagina 2

Kwaliteit maakt het verschil

De kosten voor een kwalitatief mindere octrooiaanvraag zijn vaak hoger dan die voor een goede aanvraag. Van Melle: 'Kijk in de aanvraagfase dus niet alleen naar het uurtarief, maar vooral ook naar de kwaliteit en kennis van de octrooigemachtigde.' Bij het opstellen van een octrooiaanvraag is een goede octrooigemachtigde zich van drie cruciale zaken zeer bewust:

1. De formulering van de octrooiconclusies (ook wel 'claims' genoemd)

Een te brede scope heeft het risico dat claims niet worden toegekend; een te smalle scope heeft het risico dat het patent makkelijk kan worden omzeild. Schakel de juiste professionele ondersteuning in voor het formuleren van de claims.

2. De volledigheid van de patentaanvraag

Als de tekst van de aanvraag de verschillende elementen van de vinding niet voldoende dekt, kun je dit later niet meer aanpassen.

3. De kracht van het idee

Patenten die de kern van de vinding beschermen zijn het meest waardevol, patenten op een uitvoeringsvorm

'Beschouw een aanvraag niet als het sluitstuk van een ontwikkelproces'

bieden veel minder bescherming. Bescherm daarom de kern van je vinding via een patentaanvraag bij voorkeur in de researchfase en wacht niet met het aanvragen van een patent tot het einde van het productontwikkelproces.

Routes

Voor start-ups heeft V.O. speciale routes ontwikkeld voor het verkrijgen van een kwalitatief goede patentaanvraag met internationale dekking. De pakketten bieden een toenemende mate van flexibiliteit, advies en begeleiding gedurende de internationale octrooiprocedure. Van Melle: 'Voor alle pakketten garanderen we de kwaliteit van de claims in de patentaanvraag. Daarnaast adviseren we in alle gevallen over de octrooiprocedures die nog volgen ná de internationale octrooifase.'

IE als economische motor

Staf Depla, wethouder economische zaken in Eindhoven, onderkent dat de kansen op succes voor start-ups mede afhangen van het vermogen om hun intellectuele eigendomsrechten op de juiste waarde te schatten: 'Een gezonde onderneming denkt niet alleen in termen van technologische ontwikkeling, maar ook in de mogelijkheden van samenwerking en mogelijkheden die worden geboden door haar IE-rechten. Start-ups zijn belangrijk voor de Brainportregio Eindhoven. Zij zorgen met hun nieuwe ideeën, businessmodellen en aanpak dat de economie niet stilvalt. Een uitgekende strategie om hun IE te beschermen, past daarbij. Wij ondersteunen van harte dat start-ups in onze regio werken aan een gezonde economische toekomst. Het kan in de komende vijf jaar 2.500 banen opleveren. En daar profiteert iedereen van.'

8 misvattingen over patenten

- 1 Ik leg mijn vinding eerst vast als een voorlopige beschrijving, later doe ik het volledig.
- 2 Ik kan in mijn patentaanvraag nog altijd elementen toevoegen en wijzigen.
- 3 Ik heb voor publicatie geen tijd gehad om een patentaanvraag in te dienen, dat ga ik op een later tijdstip doen.
- 4 Ik heb nog geen patent maar er zijn genoeg mogelijkheden voor patenten voor uitvindingen in de engineering fase.
- 5 Ik schrijf de volledige patentaanvraag zelf om kosten te besparen.
- 6 Ik heb een klein bedrijf dus een klein bureau is beter voor mij.
- 7 Ik vergelijk op basis van uurtarief en kies de goedkoopste.
- 8 Het is vooraf altijd onduidelijk hoeveel het kost om een patent aan te vragen.

Meer weten?

Neem dan contact op met Johannes van Melle, octrooigemachtigde, j.vanmelle@vo.eu.

Luxexcel: het meest innovatieve bedrijf van Nederland

Het bedrijf Luxexcel staat op nummer één in de MKB Innovatie Top 100. De innovatie: optische lenzen produceren in een 3D-printer. De ervaren CEO Guido Groet is blij met de erkenning en blikt vooruit: 'De laatste jaren hebben we vooral geïnvesteerd, de komende jaren staan in het teken van omzetstijging.'

Wat is de doorbraak-technologie?

'Wij hebben een uniek procedé om kunststof lenzen te maken in een 3D-printer. De lenzen worden niet in laagjes opgebouwd, of uit een blok kunststof geslepen zoals gebruikelijk, maar gevormd met behulp van druppels en UV-licht. De grondstof? Vloeibare kunststof. Uit één druppel wordt de lens gevormd, terwijl een andere druppel er netjes overheen uitvloeit. Hierdoor ontstaat een glad oppervlak dat met UV-licht direct uithardt.'

Wat zijn de toepassingen?

'Lenzen hebben eindeloos veel toepassingen, zoals in foto- en beveiligingscamera's, smartphones, led-lampen, auto's en natuurlijk ook in de brillen- en ooglensindustrie. Aan de ene kant is onze doelstelling om op ten minste het kwaliteitsniveau te komen van bestaande technologieën, maar ondertussen kijken we ook naar hoe wij uniek kunnen zijn, denk bijvoorbeeld aan integratie van sensoren in een brillenglas.'

Waar staat het bedrijf nu?

'We hebben nu nog maar een omzet van minder dan een miljoen euro per jaar, met zo'n dertig man personeel. Eigenlijk zijn we vooral bezig met

Guido Groet, CEO Luxexcel

'Ik reken erop dat we de komende jaren sterk gaan groeien'

investeren; de ontwikkeling van een totaal nieuwe technologie kost veel geld en tijd. Ik reken erop dat we de komende jaren sterk gaan groeien. Investeerdere hebben recent nog 7,5 miljoen euro in het bedrijf gestoken, dus het vertrouwen is er.'

Patenten?

'We hebben een aanzienlijk aantal patentaanvragen die alle facetten van ons productieproces afschermen. Wij werken met externe partners die ons helpen met bestaande technologieën maar wij blijven zelf verantwoordelijk voor alles wat uniek is aan onze technologie. Wij proberen als een spin in het web van de technologie te blijven

en alleen daarop te focussen waarin we uniek zijn. Als je zo met innovatie bezig bent als wij dan zijn patenten een essentieel deel van ons businessplan. De eerste vraag van elke potentiële investeerder of mogelijke partner gaat altijd over de patenten. Patenten bieden niet een volledige bescherming, maar zeker een belangrijke *first line of defense*.'

En de toekomst?

'Binnenkort is het mogelijk lenzen voor brillen te printen met dezelfde kwaliteit als klassieke brillenglazen, maar dan wel direct beschikbaar. In de toekomst verwacht ik dat het brilglas geprint wordt terwijl je wacht.'

Zorgt een goed remuneratieprogramma voor betere uitvindingen?

In Duitsland is het verplicht, in Nederland en België niet: een remuneratieprogramma voor uitvinders. Maar veel organisaties in deze landen hebben wel een beloningsprogramma. Zorgt een beloning voor meer en betere uitvindingen?

Meer competitiviteit

Een goed remuneratieprogramma stimuleert werknemers om nieuwe ideeën naar voren te brengen. Op deze manier identificeert een onderneming ook makkelijker haar intellectuele eigendom. De implementatie van een dergelijk programma resulteert in eerste instantie doorgaans in een toename van het totale aantal uitvindingen. Intrinsiek zal derhalve ook het aantal echt waardevolle uitvindingen toenemen en, daaraan gekoppeld, ook het aantal sterke octrooiaanvragen. Indirect leidt een goed remuneratieprogramma tot een versnelling van het ontwikkelings-traject van producten. Op termijn bevordert een goed remuneratieprogramma het algemeen bewustzijn rond intellectuele eigendom binnen een onderneming. En dat komt de competitiviteit van die onderneming alleen maar ten goede.

Niet meer spitsvondigheid

Ik denk niet dat een uitgebreid beloningsprogramma veel effect heeft op de spitsvondigheid van uitvinders. Bij ons in het bedrijf hebben we een aantal jaren geen bonussen gehad en toen zakte het aantal uitvindingen niet in. Overigens kan het geen kwaad om een uitvinder of een team te belonen voor een patentverlening. De beloningen zijn meestal ook niet enorm hoog, zover ik weet. Duizend euro of een maandsalaris bijvoorbeeld. Nog een reden voor een dergelijk programma: uitvinders die vertrekken houden dan wel contact. Zo moet je in de VS bij patentverlening vaak nog een handtekening hebben van de betrokken uitvinder. Als die dan nog is verbonden aan je bedrijf vanwege de bonus, dan kun je hem of haar makkelijker traceren.

Zet het op de agenda

Of het nou meer en betere uitvindingen oplevert, dat weet ik niet. Maar voor innovatieve organisaties is het wel belangrijk dat het aanvragen van octrooi op de agenda staat. Als je uitvinders alleen afrekent op een product of oplossing, dan is de kans groot dat kansen op voor de organisatie belangrijke octrooibeschermt worden gemist. Bij bedrijven die een concrete beloning geven voor een octrooiaanvraag en waardering uitend zie ik ook een aanstekelijk enthousiasme bij de uitvinders. Op die manier wordt de tijdsinspanning voor een octrooiaanvraag goed gecompenseerd. Ook bij universiteiten zie je een soortgelijk mechanisme. Er is daar een sterke focus op wetenschappelijke publicaties, niet op octrooiaanvragen. Een goede aanvraag vergt toch een behoorlijke inspanning van de uitvinder(s). Ze moeten het belang van het aanvragen van octrooi daarom echt zien.

Ewan van Minnebruggen

Teamleader Intellectual Property/Belgian Patent Attorney
Atlas Copco Airpower

Stefan Brouwer

Senior Research Engineer
Mirror Controls International

Kim Tan

Octrooigemachtigde
V.O. Patents & Trademarks

Hou je IE-kennis actueel

‘Ik ben weer up to date’, vertelt een deelnemer aan de vervolgcursus van de IP Academy van V.O. In het najaar van 2015 hebben tientallen IE-managers en -medewerkers meegedaan aan de basis- en gevorderdencursus over IE. IP Leads sprak met drie deelnemers over hun drijfveren en ervaringen.

‘Hoe kun je als mkb’er slimmer met IE omgaan, bijvoorbeeld in de samenwerking met andere partijen?’, zegt manager R&D Paul Ostlender van Repair Care International over zijn leerdoel. ‘We werken al samen met V.O., maar op deze manier kunnen we ook beter inschatten hoe we het proces kunnen optimaliseren. Het belangrijkste inzicht was voor mij de wijze waarop je afspraken vastlegt met partners. Een vinding is nooit een gezamenlijk eigendom, dat moet je goed vastleggen. Ook zeer praktisch was het verhaal over de patentstructuur, waarbij men uit kostenoverwegingen kan besluiten om een patent niet in alle landen te vernieuwen.’

bij het Europese innovatieprogramma Horizon 2020. ‘Het beschermen van specifieke knowhow is belangrijk voor ondernemingen. Ten eerste om die knowhow optimaal te gelde te kunnen maken, maar voor startups ook om financiering te kunnen aantrekken. Ik heb rechten gestudeerd, maar vooral als het gaat om het Europees octrooi zijn er veel ontwikkelingen geweest. De training zorgt ervoor dat ik weer up to date ben. Dat is natuurlijk belangrijk als ik adviseer over IE.’

Onderzoeksrechten vermarkten

Een jaartje geleden switchte Anneke Toxopeus binnen de

Rijksuniversiteit Groningen naar de Technology Transfer Office. ‘Als er uitvindingen worden gedaan binnen de universiteit dan begeleiden wij de onderzoekers met de patentaanvragen. Daarbij wordt door ons tevens geregeld dat de onderzoekers de rechten overgeven aan de universiteit.’ Waarde van de cursus? ‘Het is erg leuk en nuttig om de verhalen en vragen van andere bedrijven en organisaties te horen. En de aandacht voor merken en modellen was waardevol, ik ben me er hierdoor van bewust dat het vak van IP veel breder is dan ik eigenlijk dacht. Met name de informatie over de licentieovereenkomsten vond ik zeer leerzaam.’

‘Ook zeer praktisch was het verhaal over de patentstructuur’

Knowhow bijspijkeren

‘Er is in 25 jaar heel veel veranderd als het gaat om patenten’, vertelt adviseur Willem Drost van Enterprise Solutions. Destijds werd hij naar de Verenigde Staten overgeplaatst voor het herpositioneren en runnen van grote divisies van Nederlandse multinationals. Nadat een van die turnaround-projecten werd bekroond met de Champions of Industry Award, kwam hij in de ICT-wereld terecht. Na de verkoop van zijn belang in het laatste ICT-bedrijf, keerde hij terug naar Nederland. Hij begeleidt nu diverse techstart-ups en is betrokken

IP Academy: leer meer over IE

De IP Academy van V.O. organiseert jaarlijks cursussen op basis- en gevorderdenniveau voor innovatieve ondernemers. De cursus is vooral gericht op IE-managers en -medewerkers verantwoordelijk voor IE van hun onderneming. Ook komen onderwerpen als licentiëring, samenwerkingsverbanden, subsidiëring en fiscale regels voorbij. De gevorderdencursus ligt in het verlengde van de basiscursus, maar het is niet noodzakelijk om eerst de basiscursus te hebben gevolgd om mee te doen aan de gevorderdencursus. De cursussen worden onder meer aangekondigd op www.vo.eu en in de nieuwsbrief.

Rechtspositie auteur verbeterd?

De Nederlandse Auteurswet is vanaf 1 juli 2015 gewijzigd door het aangenomen wetsvoorstel Auteurscontractenrecht. De wetswijziging raakt primair de auteur van het auteursrechtelijk beschermde werk en beoogt zijn of haar rechtspositie te verbeteren.

1. Wat is de reden van de wetswijziging?

De gedachte achter het auteurscontractenrecht is dat de positie van auteurs, met name van auteurs van wie werk door derden op grote schaal wordt geëxploiteerd (denk aan schrijvers en componisten), zwak is en daarom moet worden verbeterd. Daarbij speelt een rol dat de machtsverhouding tussen de auteur (natuurlijk persoon) en de exploitant (vaak een grote onderneming) vaak scheef is. Door de auteur uitdrukkelijk bepaalde rechten toe te kennen, wil de wetgever deze ongelijkheid recht trekken en zo de onderhandelingspositie van de auteur verbeteren.

2. Wat zijn de belangrijkste wijzigingen?

Het auteurscontractenrecht voorziet onder andere in de volgende bepalingen, die van dwingend recht zijn (en waar dus niet contractueel van mag worden afgeweken) en waarvan geen afstand kan worden gedaan:

- De auteur heeft recht op een billijke vergoeding voor het verlenen van toestemming voor exploitatie (openbaar maken en verveelvoudigen) van zijn werk;
- Er komt een aanvullende, billijke vergoeding voor exploitatiewijzen die op de datum van de exploitatie-overeenkomst nog niet bekend zijn;
- Er komt ook een aanvullende billijke vergoeding voor gevallen waarin het geëxploiteerde werk (onverwachts) een bestseller blijkt (denk aan een succes als de Harry Potter kinderboeken);
- De auteur verkrijgt het recht om een (exclusief) exploitatiecontract te ontbinden wanneer de exploitant het werk niet in voldoende mate exploiteert;
- De auteur kan onredelijk bezwarende bepalingen in het exploitatiecontract vernietigen;
- De auteur van een wetenschappelijke bijdrage kan deze zelf op internet plaatsen na een redelijke termijn na (eerste) publicatie;
- Er komt een geschillencommissie voor conflicten tussen de auteur en de exploitant.

Het auteurscontractenrecht is van toepassing op contracten die tot hoofddoel hebben het werk van de auteur te exploiteren. Ook uitvoerende kunstenaars (zoals acteurs en musici) kunnen een beroep doen op het auteurscontractenrecht.

3. Wordt de positie van auteurs echt verbeterd?

Dat is op dit moment eigenlijk onduidelijk. Het auteurscontractenrecht is nog zo nieuw dat er geen rechtspraak over is. Hoewel de strekking van de wetswijzigingen duidelijk lijkt, roept het auteurscontractenrecht voorsnog vragen op, zoals 'hoe hoog is een billijke vergoeding?', 'wanneer is een werk een bestseller?' en 'wanneer is een bepaling onredelijk bezwarend?'. De antwoorden op dit soort vragen zijn vermoedelijk afhankelijk van branchegevoelige factoren, en over zulke factoren is in de gewijzigde wet niets bepaald.

4. Dus?

Het auteurscontractenrecht zal in de praktijk vorm moeten krijgen en voor antwoorden op concrete vragen moet de auteur zich uiteindelijk toch tot de rechter wenden voor een oordeel. Wel draagt het auteurscontractenrecht eraan bij dat wurgcontracten praktisch onmogelijk worden – die zullen immers in veel gevallen onredelijk bezwarend voor de auteur worden geacht. Verder is het van belang om (lopende) exploitatiecontracten met betrekking tot auteursrecht te laten beoordelen op basis van de nieuwe wet.

V.O. mentor bij Startupbootcamp

Eind november vond in Eindhoven Demoday plaats: het sluitstuk van HightechXL Startupbootcamp. Dit is het eerste accelerator programma in Nederland dat zich volledig richt op hightech starters. Octrooigemachtigde Bart Jan Niestadt is mentor in het project: 'Het doel is om de deelnemers te wijzen op het belang van IE en ze daarover te adviseren. Ik bied de starters vrijblijvend advies op maat. Onze deelname in Eindhoven hebben we inmiddels uitgebreid met een merkengemachtigde.' Voorafgaand aan de start van elk programma worden ongeveer tien start-ups

zorgvuldig geselecteerd. Deze start-ups krijgen drie maanden lang intensief begeleiding van mentoren en de SBC-organisatie. Niestadt: 'Aan het eind presenteren de start-ups zich op Demoday aan geïnteresseerde investeerders. In ruil voor deelname ontvangt de organisatie van SBC een belang in de start-ups.' V.O. doet inmiddels mee aan alle Nederlandse programma's van SBC, te weten: HighTechXL SBC Eindhoven, SBC Smart Materials (Brightland campus, Geleen), en de Amsterdamse programma's SBC Smart City & Living en SBC E-commerce. Kijk voor informatie op: www.startupbootcamp.org.

100 jaar V.O. Patents & Trademarks

In 2016 bestaat V.O. honderd jaar! In 1916 is het bedrijf opgericht onder de naam Vereenigde Octrooibureaux. In al die jaren is het bedrijf een van de belangrijkste spelers op het gebied van octrooien en merken. De oorspronkelijke bedrijfsnaam blijft gehandhaafd tot het jaar 2000. Van 2000 tot 2013 was de naam 'Vereenigde'. En per 30 maart 2013 is die naam officieel veranderd in V.O., met de toevoeging Patents & Trademarks. Die naam is vooral voor de internationale relaties duidelijker. In het jubileumjaar verschijnt ook een jubileumboek met daarin aandacht voor de bedrijfshistorie van V.O.

IE-agenda

18 februari

Innovation for Health (sponsor V.O.),
Rotterdam

7-9 maart

NL Catalysis and Chemistry Conference,
Noordwijkerhout

17 maart

Health Valley Event, Nijmegen

Vouchers voor prijswinnende uitvindingen

De Cardio Acces Key van Science & Technology Corporation heeft de Veiligheid Innovatie Competitie (VIC) 2015 gewonnen, een initiatief van het Ministerie van Veiligheid en Justitie. Deze 'sleutel' werkt met de eigen hartslag als uniek kenmerk. V.O. geeft elk jaar, dus ook nu weer, de winnaar een octrooivoucher. Met de voucher kunnen ze rekenen op gratis ondersteuning bij hun mogelijke octrooiaanvraag. Ook de winnaar van de Defensie Innovatie Competitie (DIC) 2015 ontvangt een voucher van V.O. De winnaar is dit jaar Mad Multimedia. Het bedrijf bedacht een soort collectief kennisgeheugen dat van alle werknemers leraren maakt. Hierdoor kunnen Defensiemedewerkers eenvoudig kennisdelen in de vorm van een filmpje, een geluidsfragment, een tekening of beschrijving. De competitie is in het leven geroepen door het Ministerie van Defensie.

Wouter Feil

Lid van het NUON Solar Team,
verantwoordelijk voor sponsorrelaties

‘Alle andere teams
sprongen als
een gek om onze
auto heen om
hem te bekijken’

Wilt u
de nieuwsbrief
liever digitaal
ontvangen? Meldt
u zich dan aan via
www.vo.eu/ipleads

Stralende overwinning NUON Solar Challenge Australië

De vijfdaagse World Solar Challenge vond dit jaar plaats in Australië. Op 22 oktober won ons team de race na een intense rit door de woestijn. In slechts 33 uur, 26 minuten en 12 seconden legden we 3000 kilometer af en reden we als eerste over de eindstreep. En dit allemaal volledig op zonne-energie in onze zelfgebouwde prachtwagen, Nuna8. Een fantastische ervaring! Het succes kwam niet vanzelf: we hebben er keihard voor gewerkt.

Vanaf augustus vorig jaar hebben we ons (15 studenten van TU Delft, red.) fulltime gestort op het ontwerpen, bouwen en testen van onze zonnewagen. Al snel werden ook de weekenden en avonden bij onze werkweek opgeteld. Gedurende het project hebben we voor meerdere grote uitdagingen gestaan. De tijdsdruk was er één van, maar ook het bewaren van de rust tijdens de race, en durven vertrouwen op elkaar. Omdat we vier van de vijf racedagen op de tweede plek reden, lag er veel druk op het hele team.

Het viel mij op dat alle voertuigen dit jaar erg op elkaar leken: allemaal waren ze uitgewerkt in de vorm van een asymmetrische vierwieler. Onze Nuna8 was met name een stuk lichter dan zijn voorganger: 30 kilo minder gewicht. En net zo belangrijk: 9% minder aerodynamische weerstand. Na het winnen van de race was het leuk om te zien dat alle andere teams als een gek rond onze auto sprongen om hem te bekijken.

In het begin hebben we veel samengewerkt met V.O. om ervoor te zorgen dat we onze kennis en innovaties konden verkopen zonder dat onze concurrentie er met onze ideeën vandoor zou gaan. En vanzelfsprekend zijn we ook blij met de sponsoring vanuit V.O.

Voor het gros van het team is het nu even genieten van de natuur in Australië. Inmiddels staat er alweer een nieuw team te trappelen om het stokje volgend jaar over te nemen.

Over V.O.

V.O. is een van de grotere dienstverleners binnen Europa op het gebied van octrooien en merken. Meer dan zestig specialisten ondersteunen onze klanten bij het maximaliseren van de waarde van hun intellectuele eigendom. We hebben ruime expertise en ervaring in de Chemie, Life Sciences, Elektrotechniek, Mechanica en Fysica. Onze klanten variëren van tech-starters tot multinationals. Met tien kantoren in Nederland, België en Duitsland opereren wij in een wereldwijd netwerk van professionals.

 www.vo.eu

 [linkedin.com/company/vo](https://www.linkedin.com/company/vo)

Colofon

Redactie

Annelies de Bosch Kemper, Jurriaan Cleuver,
Bettina Hermann, Annemie Jaeken, Johannes
van Melle, Rob van Niele, Otto Oudshoorn

© V.O., 2015

IP Leads is de nieuwsbrief van V.O. en wordt verspreid onder relaties in Nederland, België en Duitsland. De nieuwsbrief is met zorg opgesteld. Het betreft echter slechts algemene informatie waaraan geen rechten kunnen worden ontleend. Aansprakelijkheid voor de gevolgen van het uitsluitend afgaan op deze informatie is uitgesloten.